

ABDÜLHAY LEKNEVÎ “TEMEL HADİS MESELELERİ”

(Çev. Harun Reşit Demirel, Konya: Hüner Yayınları, 2014)

Osman Aydın

Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Res. Asst., Hitit University, Divinity Faculty, Hadith Department
Çorum, Turkey

osmanaydin@hitit.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0413-1799

“Temel Hadis Meseleleri” isimli bu çalışma, eserin muhakkiki Abdülfettâh Ebû Gudde’nin hayatının anlatıldığı Önsöz, Leknevî’ye dair biyografik bilgilerle, yöneme ilişkin hususiyetlerin zikredildiği Giriş ve her birine, “Soru” ismini verdiği on bölümden oluşmaktadır.

Önsöz kısmında Ebû Gudde’nin çocukluğunda dokuma ustasının yanında çalıştığı, 1961 senesinde, Suriye parlamentosunda bir müddet milletvekiliği yaptığı, hapisler ve tutuklanmalarının akabinde 80 senelik hayatının üçte birini sürgünde geçirdiğine (s. 10) dair bilgiler kayda değerdir. 16 Şubat 1997 senesinde Riyad’da vefateden (s. 11) Leknevî’nin, yetmiş yakın eseri olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan, yirmisi tahkik dokuzu telif olmak üzere yirmidokuz esere çalışmada ismen yer verilmiştir.(s. 13)

Giriş kısmında, Abdulfettâh Ebû Gudde'nin bu eserin usulüne ilişkin yaptığı izahlar, Leknevî'nin hayatı, eserlerinin çokluğu ve kütüphanesinin zenginliği ve yazarın basılmış meşhur eserlerine değinilmiştir. Bu kısımda son olarak Leknevî'nin eserine yazdığı önsöz yer almaktadır. (s. 18-28)

Bu eserin Allame Muhammed Hüseyin el-Lâhurî'nin kendisine sormuş olduğu on sorunun cevabı üzerinden teşekkür ettiği ve asıl isminin, "el-Ecvibetu'l-Fâdıla" olduğu belirtilir. (s. 15) Ebû Gudde, Lâhurî'nin hayatına ilişkin bilgilere hangi zorluklar içerisinde ulaştığını açıkladıktan sonra biyografisine yer verir. (s. 16-17)

Eserin daha önceki baskılarına değinen Ebû Gudde, kendi yöntemine ilişkin, "metinde yer alan cümleleri açıklayıp ibarelerin anlaşılmasını kolaylaştırdım..., Metinle kaynakları karşılaştırıp, kaynaklar arasında herhangi bir tahrif ve değişiklik gördüysem bunlara dikkat çektim.... Kolaylık olması için müellifin eserde kullandığı bütün metinlerin kaynağını dipnotta belirttim." şeklinde tespitlerde bulunur. (s. 18)

Ebû Gudde Leknevî'nin hayatına muhtasaran değindiğini, daha detaylı bir biyografi çalışmasına ise yine tahkikini gerçekleştirdiği *er-Raf'u ve't-tekmil'* de yer verdiğini söyler. Leknevî 26 Zilka'de 1264 senesinde Hindistan'ın Banda şehrinde doğmuş; Rebiyyülevvel'in son günü 1304 yılında Leknev'de vefat etmiştir. Kendisine nispet edilen *yüzon* eser vardır. Ebû Gudde bunlardan *onüç* tanesinin ismini zikreder.

Birinci Soru: "İsnad Hakkında" (s. 29)

Eserde yer alan ilk soru, isnadın dindeki konumu ve gerekliliğine ilişkindir. Leknevî cevabına isnadın ehemmiyetine dair selef ulemanın kavil ve görüşlerine yer vererek başlar. (s. 29-33) Akabinde konuya taalluk eden bazı merfû' ve mevkûf rivayetleri de eserinde zikreden Leknevî, uydurma hadis faaliyetleri sebebiyle isnadın öneminin bir kat daha arttığını, hadis dışında kalan başkaca ilim dallarında yüksek mertebelere ulaşan alimlerin dahi hadis rivayetinde yetersiz kalabiliyorken, isnadı bilinmeyen metinlere itibar edilemeyeceğini dile getirir. Bu kısımda Merginânî ve Gazalî'nin mevzû haberleri eserlerinde ne sebeple kullandıklarına dair izahta bulunur. (s. 35-38)

Fezâil konularında zayıf hadisle amel edilebileceğini kabul eden Leknevî, konunun devamında Ali el-Kâri, Suyutî, Irakî, Nevevî Sehavî Beyhakî ve İbn Hacer gibi âlimlerin konuya dair görüşlerini destekleyici nitelikte kullanır. (s. 39-49)

İkinci Soru: "Dört Sünen ve Diğer Hadis Kitaplarının Durumu Hakkında" (s. 59)

Eserdeki ikinci soru, Buhârî ve Müslim dışında kalan meşhur hadis eserlerinde yer alan rivayetlerin sıhhat durumuna ilişkindir. Leknevî bu soruya, söz konusu hadis eserlerindeki rivayetlerin her tür hadis türlerini barındırdığına işaret ederek cevap verir. (s. 59) Konuya dair; Nevevî, Irakî, Zehebî (s. 60-63), İbn Salah, Suyutî ve İbn Ruşeyd'in (s. 63-67) Sünen-i erba'ada yer alan rivayetler hakkındaki değerlendirmelerini zikreder. Akabinde; Beyhakî, Hatîb el-Bağdâdî'nin rivayetlerinin durumuna değinir ve özellikle Hakim'in hadis rivayetindeki tesahülüne dair bölüm açarak onun sahih dediği rivayetlerin dahi diğer eserlerde bulunmadıkça en fazla hasen mertebesinde olacağına dair yorumları verir. (s. 68-72) İbn Hibban'ı da değerlendirmesine katan Leknevî, onun Hâkim kadar mütesahil olduğunu söyleyenlerin görüşüne katılmaz ve daha sağlam rivayetler barındırdığını ifade eder. (s. 72-73)

Bu kısmın devamında, İbn Hazm ve Suyutî gibi alimlerin bahse konu eserlere dair yaptıkları kıymet sıralamasını veren Leknevî, devam eden satırlarda, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Muvatta, Bezzâr, Bakîy b. Mahled, Ebû Nuaym ve Sa'lebî'nin (s. 75-90) eserlerinde yer verdikleri hadislerin durumuna dair nakiller zikredilir. Son tahlilde ise kendisi bu tür nakillerin, "tedvin edilmiş kitaplarda münker ve zayıf hadislerin varlığını" haber ettiğini ancak genelleme yapılamayacağını zira, "Kütüb-i sitte ya da seb'a olarak bilinen kitapların dışında bulunan hadisler zayıftır, kendisiyle ihticac edilemez şeklindeki düşüncenin güvenilir olmadığını" net bir şekilde izah eder. (s.106)

Bu bölümde dikkat çeken husus; Ebu Gudde'nin, Leknevî'nin senet vermeksizin hadislere doğrudan yer veren tefsir eserleri gibi çalışmalarının durumuna dair yaptığı onbeş sayfalık izahıdır. Burada Gazalî, İbnu'l-Cevzî, Münzirî, Nevevî'nin Ezkârı, Zehebî'nin Kebâir'i, İbn Hacer, Suyutî, İbn Kayyım, Kurtubî, gibi alimlerin kimi eserlerindeki rivayetlerin zayıf ve hatta mevzu olduğu tespitinde bulunur (s. 90-104)

Üçüncü Soru: "Hadis Kitaplarında Bulunan Her Hadisle Amel Edilebilir mi?" (s. 107)

Kitapta Leknevî'nin cevap aradığı üçüncü soru ahkâm konusunda hadis kitaplarında yer alan rivayetlerin tamamı ile -araştırma yapılmaksızın- amel edilip edilmeyeceği ve bunun kıstasları hakkındadır. (s. 107) Leknevî; gerekli ilmî donanuma sahip olan kişilerin, sahih hadisle zayıf olanı ayırt ederek, zafiyet taşıyan rivayetlerle amel etmemesi gerektiğini belirtir. Bu

kısımda özellikle İbn Salah'ın hadislerin tashihine dair görüşlerine yer vermiş ve onun her ne kadar hadis usulü konusunda haleflerini etkilemiş olsa da hadis tashihî konusunda neredeyse bütün ulema tarafından tenkit edildiğini ifade etmiştir. (s. 114)

Özellikle İbn Salah'ın, "hadislerin sıhhatinin tespiti işinin artık son bulunduğu"na dair görüşü başta Irakî olmak üzere şiddetle eleştirilmiştir. Bu değerlendirmesinin sonunda Leknevî, Suyutî'den alıntılanarak dikkat çekici bir değerlendirmede bulunur. "O halde bir hadis hakkında uydurma olduğu yönünde hüküm verilmesinin de yasaklanması elzendir. Ancak mevzu olduğu apaçık olan uzun ve gülünç hadislere uydurma hükmü vermek bundan istisna edilmiştir. Çünkü bu hadisler hem akla hem de icmaya aykırıdır. Dolayısıyla muteber rivayetler görüldüğü taktirde hadise mütevatir veya meşhur hükmü verilebilir." (s. 119)

Dördüncü Soru: "Muhaddislerin Sözleri Arasındaki Çelişki Nasıl Giderilir?" (s. 121)

Burada kastedilen rivayetler arasındaki tearuzlar değil; bir muhaddisin kendisi ya da eseri hakkındaki farklı değerlendirmelerdir. Leknevî, "tercih" bahsi üzerinden meseleye yaklaşır ve hadis tashihinde mütesahil olmayanın mütesahil olana, cerh ve ta'dilde mutavassıt olanın da müteşeddit olana tercih edileceğini dile getirir. (s. 122-123) Bu bahis altında, cerh ve ta'dilde müteşeddit olan kimselerle alakalı bir başlık açar ve ilk olarak İbnü'l-Cevzî olmak üzere bu grupta olduğunu düşündüğü Ömer b. Bedr el-Mevsîlî (s. 128), Sagânî (s. 129), İbn Teymiye (s. 130), el-Cüzekânî (s. 131), İbn Hibbân'ın (s. 133) cerh ve ta'dilde aşırıya kaçan yorumlamalarından örnekler sunar. Leknevî'nin tercih sebeplerinden üçüncüsü ise, her iki tarafın sözlerinin kaynağına bakılıp delilleri iyice düşünülerek kuvvetli olanın tercih edilmesi şeklindedir.

Leknevî kimi ulema nezdinden kabul gören, "Söylenen sözün sonra söylenene", "Râvisi çok olanın az olana" mutlak manada tercihinin doğru olmadığını ifade eder. Keza hadis hakkında hüküm bildirenin derece olarak diğerinden üstün olması da tercih için öncelikli kıstası oluşturmamaktadır. (s. 134-135)

Beşinci Soru: "Hadiste Nesh, Cem" ve Tercih" (s. 137)

İlk olarak Hanefilerin neshi, cem' ve talife öncelemelerinin hatalı olduğu ile bahse giren Leknevî; (s. 137) görüşünü destekleyen İbn Salah, İbn Hacer, Nevevî gibi ulemadan görüşler nakleder. Leknevî'nin sıralaması şu şekildedir: Cem' imkanı varsa hadisin söylenme zamanına bakılmadan cem' edilir. Cem' imkanı yoksa ve zaman biliniyorsa sonraki ile amel edilir.

Zaman bilinmiyorsa tercihte bulunmak icap eder. (s. 140) Akabinde neshi tanıma yollarına ilişkin selef ulemadan aktarımda bulunur ve dört şart ileri sürer. (s. 141-142) bu şartlar dışında sahabeden gelen, "Bu en son hadistir." kavlinin tek başına bağlayıcı olmadığı gibi, böylesi bir ön kabulün hadisler konusunda cem' yollarını kapatmak anlamına geldiğini söyler. Bölümün sonunda, neshin vaktine dair Hz Peygamber'den net bir beyan olmadıkça ilgili hadisle amel edilebileceğine dair ulemadan görüşler zikrederek kendi temellendirmesini gerçekleştirir. (s. 144)

Altıncı Soru: "Cem'in Tercihe Takdimi ya da Tercihin Cem'e Takdimi Hususu" (s. 147)

Cem' ve tercih imkanının her ikisinin de muhtemel olduğu durumlarda yapılması gerekenin işlendiği bu bahsi çok kısa tutan Leknevî, net bir şekilde cem'in tercihten önce tutulması gerektiğini ifade eder.

Yedinci Soru: "Hadisin Tariklerin Çokluğu veya Râvînin Fakih Oluşu, Hadisi Tercih Sebeplerinden midir?" (s. 149)

Sorunun ilk ayağını öncelikle eser bazlı değerlendiren Leknevî'ye göre, Buhârî ve Müslim'in eserlerinde yer verdikleri bir hadisle denk ama içerik olarak zıt bir hadis olduğunda tercih edilmesi gereken Sahihân'dır. (s. 150-151) Râvî sayısının çokluğu meselesinde, her ne kadar Hanefîler ve bazı Şâfi'îler bunun tercih için mutlak bir şart olmadığını ileri sürseler de, genel kanaat bunun tercih sebebi olduğudur. (s. 151-154) Râvînin fakih olması meselesinde ise, konuya dair ulemanın görüşlerine yer veren Leknevî (s. 154-158), bu görüşleri; fakih olmayı mutlak şart sayanlar, şart olarak görmeyenler ve mana ile rivayette bunu gerekli kabul edenler şeklinde üçe ayırır ve kendisinin son görüşte olduğunu belirtir. (s. 161-162)

Sekizinci Soru: "Rey ile Hadisleri Cem' Etmek Kabul Edilir mi?" (s. 163)

Leknevî, çok kısa ve net bir şekilde bu soruyu cevaplamakta ve "İster açık ister kapalı olsun, şer'î bir delil olmaksızın ya da ser'î bir delille sabit olan bir kaideye dayanmadıkça cem' kabul edilemez" diyerek tarafını belli etmektedir. (s. 164)

Dokuzuncu Soru: "Râvînin Rivayet Ettiğinin Zahiriyle Amel Etmemesi Rivayeti Terk Etmek İçin Bir Delil Olabilir mi?" (s. 165)

Tıpkı sekizinci meselede olduğu gibi bu bahsi de kısa tutan Leknevî, "Hadisin zahiri manasını terk edip diğer anlamlarıyla ihticac etmek hadisin zahiri anlamını hükümsüz kılmaz.... Dolayısıyla hadisin zahiri manası delil olmaktan çıkmaz" (s. 166) şeklinde bir değerlendirmede bulunarak gerekli olan durumlarda iki tatbikinde uygulanabileceğine işaret eder.

Onuncu Soru: “Sahabînin Merfû’ Hadise Muhalif Harekette Bulunmasının Hükmü Nedir?” (s. 167)

Sahabenin nakli ile Hz Peygamber’den gelen rivayetlerin sıhhat derecesi aynı ise hadis tercih edilir. Eğer sahabenin rivayeti daha üst mertebede ise bu durumda birçok kriter devreye girer. Neticede ise hadise uymak daha evlâdır.(s.167)

Leknevî sahabenin hadise muhalif hareket etmesinin gerekçelerini sıralar. Sahabenin söz konusu hadise muttali olmama ihtimali, hadis kendisine ulaşsa bile belli karineler sebebiyle hadisi zahiri dışında yorumlaması, muhalif olduğu rivayetten daha kuvvetli bir hadise ulaşması gibi sebepler sıralar. (s. 168)

Bu şekilde hitama eren bu çalışmaya ilişkin birkaç hususa işaret etmek faydadan hâli olmayacaktır. İçerik açısından, özellikle ihtilâfu’l-hadîse dair mühim birçok meselenin mezhebî mukayese ile sunulması kıymetli olsa gerektir. Tahkik usulü açısından, eserin muhakkiki Ebû Gudde’nin çalışmaya kattıkları, bir tahkik nasıl olmalı sorusuna tatmin edici bir cevaplar sunmaktadır. Çeviri açısından da, son derece yalın ve anlaşılır bir üslup benimsenmesi çalışmayı tercüme havasından çıkarmıştır. Ancak eser ismi, çalışmanın muhtevasını yansıtmaktan öte bir ders kitabı izlenimi uyandırmış gibi gözükmektedir.